

RECENZJA PROGRAMU NAUCZANIA

Imię i nazwisko recenzenta: Marcin Polak

O recenzencie:

Marcin Polak jest edukatorem, twórcą i redaktorem naczelnym Edunews.pl - portalu o nowoczesnej edukacji (www.edunews.pl), jak również prezesem zarządu spółki Think Global – agencji interaktywnej specjalizującej się w interaktywnych narzędziach edukacyjnych dla osób uczących się, wydawcy serii Think! – wirtualnej biblioteki nowoczesnego nauczyciela i ucznia (www.edustore.eu). W latach 2002-2007 kierował działalnością edukacyjną Narodowego Banku Polskiego prowadząc kilkadziesiąt projektów z zakresu edukacji ekonomicznej i przedsiębiorczości. Od 2008 r. prowadzi działalność gospodarczą świadcząc m. in. usługi z pogranicza marketingu i edukacji. Jest ekspertem od edukacji konsumenckiej, przedsiębiorczości i finansowej, współpracuje z OECD i Bankiem Światowym, był członkiem Grupy Ekspertów Komisji Europejskiej ds. Edukacji Finansowej (2008-2011). Koordynator krajowy ogólnoeuropejskiego portalu Komisji Europejskiej www.ConsumerClassroom.eu. Współautor raportów pt. „Jak będzie zmieniać się edukacja? Wyzwania dla polskiej szkoły i ucznia“ (2011) i „Jakich pilnych zmian potrzebuje polska szkoła? Propozycje ekspertów” oraz dwóch poradników dla nauczycieli i uczniów pt. „Mobilna edukacja. (R)ewolucja w nauczaniu” / „(R)ewolucja w uczeniu się“.

I. Akty prawne, w oparciu o które dokonano analizy zgodności programu nauczania z podstawą programową:

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz. U. z 2009r. nr4poz. 17.
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczenia do użytku szkolnego podręczników Dz. U. nr 89, poz.730
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych Dz. U. nr 15, poz.142 z późn. zm.
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 marca 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych Dz. U. nr 54 poz. 442.

Nazwa programu: „Młodzi Przedsiębiorczy. Ekonomia w praktyce”

Autorzy: Urszula Małek, Sylwia Żmijewska-Kwiręg, Janusz Żmijski

Poziom edukacyjny (etap kształcenia): IV etap edukacyjny, obowiązkowy przedmiot uzupełniający

II. Arkusz analizy zgodności programu z nową podstawą programową

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Lp.	Treści i umiejętności opisane w podstawie programowej	Czy program umożliwia realizację tych treści i umiejętności ¹		
		tak	częściowo	nie
1.	Nabycie umiejętności przeprowadzenia kompletnej realizacji przedsięwzięcia: od pomysłu, przez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż do analizy efektów.	X		

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Lp.	Treści i umiejętności opisane w podstawie programowej	Czy program umożliwia realizację tych treści i umiejętności ²		
		tak	częściowo	nie
1.	Planowanie przedsięwzięcia uczniowskiego o charakterze ekonomicznym. Uczeń: 1. wymienia zasady planowania i wyjaśnia korzyści wynikające z planowania działań; 2. charakteryzuje skutecznego menadżera; 3. dokonuje wyboru formy przedsięwzięcia uczniowskiego; 4. określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe; 5. prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów.	X		
2.	Analiza rynku. Uczeń: 1. opisuje rynek, na którym działa przyjęte przez uczniów przedsięwzięcie uczniowskie; 2. zbiera informacje o rynku i wyjaśnia rządzące nim mechanizmy; 3. prezentuje zebrane informacje o rynku; 4. analizuje zagrożenia i możliwości realizacji przedsięwzięcia o charakterze ekonomicznym na podstawie zebranych informacji o rynku; 5. projektuje i stosuje etyczne działania marketingowe.	X		
3.	Organizacja przedsięwzięcia. Uczeń: 1. stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 2. przyjmuje role lidera lub wykonawcy; 3. charakteryzuje cechy dobrego lidera grupy; 4. przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji; 5. współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie; 6. wymienia sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie; 7. projektuje kodeks etyczny obowiązujący w grupie.	X		
4.	Ocena efektów działań. Uczeń:			

¹ Wybór zaznaczyć: **X**
² Wybór zaznaczyć: **X**

	1. przyjmuje formę prezentacji efektów przedsięwzięcia;	X		
	2. wymienia efekty pracy;	X		
	3. analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego;	X		
	4. ocenia możliwości realizacji przedsięwzięcia o podobnym charakterze na gruncie realnej gospodarki rynkowej.	X		

III. Analiza formalna programu nauczania

Zgodność z rozporządzeniem

	Program zawiera:	tak	nie
§3. pkt1.ust.2a	szczegółowe cele kształcenia i wychowania	x	
§3. pkt1.ust.2b	treści zgodne z treściami nauczania zawartymi w podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół	x	
§3. pkt1.ust.2c	sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości dzieci	x	
§3. pkt1.ust.3	jest poprawny pod względem merytorycznym i dydaktycznym	x	

Warunki dopuszczenia programu nauczania

	Warunki dopuszczenia	tak	nie
§4.1	Program nauczania ogólnego obejmuje co najmniej jeden etap edukacyjny i dotyczy edukacji wczesnoszkolnej (kształcenia zintegrowanego), przedmiotu, ścieżki edukacyjnej, bloku przedmiotowego lub ich części i może być dopuszczony do użytku w danej szkole, jeżeli:	X	
§4.1.1	stanowi opis sposobu realizacji celów kształcenia i zadań edukacyjnych ustalonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, określonej w rozporządzeniu, o którym mowa w §3ust. 1 pkt1 albo w dotychczasowej podstawie programowej kształcenia ogólnego.	X	
§4.1.2	zawiera: <ul style="list-style-type: none"> a) szczegółowe cele kształcenia i wychowania b) treści zgodne z treściami nauczania zawartymi w podstawie programowej wychowania przedszkolnego c) sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości dzieci d) opis założonych osiągnięć ucznia, w przypadku nauczania programu ogólnego uwzględniającego dotychczasową podstawę programową kształcenia ogólnego – opis założonych osiągnięć ucznia z 	X X X X	

	uwzględnieniem standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów, określonych w przepisach w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów.		
§4. 1.3	jest poprawny pod względem merytorycznym i dydaktycznym.	X	

IV. Opinia na temat programu nauczania

Recenzowany program jest zgodny z podstawą programową przedmiotu uzupełniającego Ekonomia w praktyce, realizowanego w ramach IV etapu edukacyjnego. Zawiera cele i treści kształcenia zgodne z nową podstawą programową kształcenia ogólnego. Obejmuje również cele i treści kształcenia zawarte w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 23.12.2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Z 2009 r. Nr 4 poz 17).

1. Ujęte w programie cele kształcenia i wychowania eksponują kształcenie umiejętności związanych z przeprowadzeniem kompletnej realizacji przedsięwzięcia gospodarczego od pomysłu aż do analizy efektów oraz postawy, które powinny zaszczepić się w uczniach w wyniku realizacji programu.

Program Ekonomia w praktyce ma na celu, zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego na IV etapie kształcenia, nabycie przez ucznia umiejętności przeprowadzenia kompletnej realizacji przedsięwzięcia: od pomysłu, przez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż do analizy efektów. W opiniowanym programie nauczania cel został określony identycznie. Autorzy programu podkreślają, że chociaż program czerpie z wiedzy, którą uczniowie wynieśli z przedmiotu Podstawy przedsiębiorczości lub sami wyszukali zgodnie z przydzielonymi zadaniami, to głównym celem jest tu pogłębianie umiejętności planowania i realizacji projektów przez młodych ludzi, umiejętności, która będzie im szczególnie przydatna na rynku pracy. Autorzy programu przewidują, że w miarę postępu realizacji przedsięwzięć uczniowskich, będą się także zmieniały postawy uczniów na bardziej kreatywne i przedsiębiorcze.

W programie eksponowanych jest osiem umiejętności, które zostały wskazane w podstawie programowej jako kluczowe, a które będą pogłębiane w trakcie realizacji programu „Młodzi

przedsiębiorczy”: czytanie, myślenie matematyczne, myślenie naukowe, komunikowanie się w języku ojczystym i obcym, sprawne posługiwanie się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, wyszukiwanie, selekcjonowanie i krytyczna analiza informacji, rozpoznawanie własnych potrzeb edukacyjnych oraz praca w zespole. Taki katalog umiejętności jest spójny z głównym celem programu, a one same są wspierane przez różnorodne działania zaplanowane w cyklu zajęć.

Ostatnia z wymienionych umiejętności – praca w zespole – jest szczególnie ważna dla opiniowanego programu nauczania. Metoda projektu jest podstawową formą działania w podmiotach gospodarczych i społecznych, stąd też doskonalenie pracy tą metodą na etapie edukacji szkolnej może przynieść pozytywne skutki dla uczniów, gdy opuszczą już szkołę i trafią do różnych miejsc pracy. Twórcy podstawy programowej przedmiotu ekonomia w praktyce wyraźnie wskazali (komentarz do podstawy programowej przedmiotu ekonomia w praktyce, Jarosław Korba, w: Podstawa programowa z komentarzami, t. 4, MEN 2009), że wszystkie wymienione w niej działania powinny być realizowane w formie pracy zespołowej. Takie też jest założenie twórców omawianego programu nauczania - większość przewidzianych w nim zadań uczniowie wykonują w zespołach. Zarówno praktyka jak i teoria ocenianego programu są podporządkowane temu podejściu i w pełni realizują wspomniane wymagania szczegółowe podstawy programowej.

Warto także zwrócić uwagę na jedną cechę opiniowanego programu, którego konstrukcja sprawia, że mamy do czynienia z wielowymiarowym uczeniem się. Oceniany program zapewnia uczniom możliwość integralnego wykorzystania wszystkich etapów cyklu uczenia się:

- Uczniowie systematycznie wykorzystują swoje doświadczenia, zarówno uprzednie, jak i nabywane w trakcie realizacji programu, poddając je refleksji, ocenie, wnioskowaniu; realizacja programu pod tym względem odbywa się w sposób cykliczny, tzn. z doświadczenia wynika refleksja, z refleksji podczas analizy rodzą się wnioski, a następnie wnioski te są zastosowane w praktyce;
- Program przewiduje specjalne narzędzia, gwarantujące cykliczność dokonywania refleksji i planowania na bazie doświadczenia i teorii: e-portfolio indywidualne oraz blog zespołowy. Warto tu dodać, że w ocenie ekspertów zajmujących się przedsiębiorczością i rynkiem pracy właśnie z metodą e-portfolio wiąże się duże

nadzieje gdy chodzi o przygotowanie młodzieży do aktywnego życia zawodowego i różnych form pracy (nie tylko na etat, ale i na własny rachunek czy działalność gospodarczą). Tak więc wybór przez autorów nowoczesnej metody wspierającej realizację przedsięwzięcia jest bardzo dobry i daje możliwość pogłębienia refleksji na temat prowadzonych przez ucznia działań.

- Planowane przedsięwzięcie jest bez wątpienia nastawione na działanie i rozwiązywanie problemów - uczniowie podejmują decyzje, tak zespołowe, jak i indywidualne, odnoszą nabytą wiedzę i umiejętności do przyszłości, planują – w ten sposób zdobywają umiejętności, ale również korzystają z posiadanej już wiedzy ekonomicznej i ją stosują w praktyce.
- Dzięki pracy zespołowej i metodzie projektu uczniowie mogą swobodnie wykorzystywać w poszczególnych sytuacjach najbardziej odpowiadający im sposób uczenia się – doświadczenie, refleksję, analizę, zastosowanie.
- Niezwykle ważne dla skuteczności nauczania przedsiębiorczości w praktyce jest świadomość popełnianych błędów i wyciąganie z nich wniosków. Należy zgodzić się z opinią autorów programu nauczania, że wiele zależy od podejścia nauczyciela. Nauczanie przedsiębiorczości w szkole ponadgimnazjalnej powinno być z góry nastawione na uczenie się na błędach – jest to ten moment, kiedy wręcz należy popełniać błędy, gdyż dzięki nim pogłębiają się umiejętności, a na tym etapie kształcenia uczniowie nie ponoszą trwałych konsekwencji błędnych decyzji. Nauczyciel musi umieć motywować uczniów do twórczego rozwiązywania problemów, niwelować obawy przed ewentualnymi błędami i porażkami. Dzięki popełnianym i analizowanym błędom uczniowie szybciej i skuteczniej będą zgłębiać zasady działania w projektach gospodarczych i społecznych.

2. Program posiada dużą wartość merytoryczną, zaś jego treści wprowadzają zagadnienia, które są niezwykle istotne dla pobudzania przedsiębiorczości młodych ludzi.

Treści programu odpowiadają na zapotrzebowanie rynku pracy i sektora biznesu, na którym w mniejszym stopniu ceni się już umiejętność wykonywania samodzielnie i sprawnie rutynowych czynności, większy akcent kładzie się zaś na pracę w zespole, rozwiązywanie

problemów, poszukiwanie nieszablonowych rozwiązań, kreatywność i innowacyjność pracowników. Wszystkie te cechy są również niezbędne osobom, które decydują się na prowadzenie działalności gospodarczej.

Treści programu w zaproponowanym kształcie są zgodne z podstawą programową, w szczególności poszczególne lekcje dobrze oddają wymagania ogólne, które podstawa programowa w odniesieniu do przedmiotu ekonomia w praktyce ujmuje jako „nabycie przez ucznia umiejętności przeprowadzenia kompletnej realizacji przedsięwzięcia: od pomysłu, przez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż do analizy efektów”.

Analiza poszczególnych tematów i odniesienie ich do praktycznej sfery organizacji projektów biznesowych pozwala wskazać jeszcze kilka obszarów, które mogłyby zostać szerzej omówione przez nauczyciela podczas zajęć. Być może warto te sugestie zamieścić we wskazówkach dla nauczyciela dotyczących wdrożenia programu lub wręcz potencjalnych kierunków jego modyfikacji. Proponowane rozszerzenie tematyki mogłoby dotyczyć:

- Pomysłu na biznes / pomysłu na działalność społeczną – wyjściowa w programie, dynamiczna i kreatywna dyskusja prowadząca do określenia całej listy pomysłów. Miałaby za cel pobudzenie myślenia o celu działalności biznesowej / społecznej;
- Zasoby – kolejny element wyjściowej dyskusji, w którym należy oszacować, jakimi możliwościami dysponuje grupa – ludzkimi, materialnymi i finansowymi. Po oszacowaniu zasobów i ich wstępnej alokacji, można dalej planować działania mające na celu pozyskiwanie finansowania, co ujęto w tematach;
- Sprzedaż – w tematach mocno zaakcentowano marketing, natomiast działalność przedsiębiorstw opiera się na sprzedaży towarów i usług, zaś w przypadku organizacji pozarządowych – na „sprzedaży” idei. Są to szczególne techniki marketingowe, które wymagałyby osobnego omówienia podczas zajęć, gdyż od nich zależy w dużej mierze sukces finansowy każdego przedsięwzięcia;
- E-commerce – w treściach nauczania ujęto zagadnienie e-promocji. Wydaje się, że należałoby poszerzyć zagadnienie, gdyż trudno mówić wyłącznie o promocji w przestrzeni mediów cyfrowych, kiedy jest to wyłącznie wycinek niezwykle ważnej (wręcz kluczowej dziś) działalności gospodarczej prowadzonej w internecie i za pomocą różnorodnych narzędzi marketingu bezpośredniego i internetowego. Uwzględnienie tematyki e-commerce miałoby też duży wpływ na powodzenie

pewnego rodzaju przedsięwzięć, które na pewno zrodzą się w głowach uczniów – czyli przedsięwzięć internetowych (np. serwisy tematyczne, specjalistyczne porady i usługi edukacyjne w internecie, itp.);

- Zarządzanie projektem – w ramach treści przygotowujących do pracy zespołowej warto poruszyć na wstępie zagadnienie zarządzania projektami, aby pomóc już na początku uczniom zrozumieć znaczenie pewnych zasad organizacji pracy w zespole oraz określić kolejność prac.

Mając na uwadze zalecenia podstawy programowej, ale i ogólną wiedzę o zarządzaniu projektami gospodarczymi i podstawę programową można byłoby ewentualnie przeanalizować jeszcze kolejność omawianych tematów. Podstawa programowa poprzez opis treści nauczania wyraźnie wskazuje cztery etapy realizacji przedsięwzięcia

- etap I – Planowanie;
- etap II – Analiza rynku i otoczenia;
- etap III – Realizacja, działanie;
- etap IV – Ewaluacja.

Podział taki odzwierciedla faktyczny cykl prac podejmowanych przy realizacji każdego przedsięwzięcia gospodarczego (projektu gospodarczego). Dla autorów programu nauczania jest to wskazówka, aby przygotować treści nauczania w takiej właśnie kolejności. Analizując treści nauczania w programie „Młodzi przedsiębiorcy” można zarekomendować kolejność lekcji, która wpisuje się będzie w powyższe etapy działania (np. kwestie dotyczące biznesplanu i strategii marketingowej to tematy z etapu II, ale realizacja działań marketingowych (w tym promocyjnych i e-promocyjnych) to etap III; źródła finansowania z kolei to temat, który łączy się z etapem I (zasoby) lub II (szacowanie potrzeb finansowych w wyniku analizy rynku). Powyższe sugestie nie mają charakteru uwag krytycznych, a takie zmiany mogą być dokonane na etapie wdrożenia programu przez nauczyciela w danej szkole. Gdyby jednak autorzy programu dokonywali jeszcze zmian w jego kształcie, rekomenduję jeszcze raz przeanalizowanie kolejności omawianych tematów.

Być może pomocą mogłaby służyć taka tabela:

PLANOWANIE	ANALIZA RYNKU	REALIZACJA	EWALUACJA
Pomysł	Produkt	Sprzedaż / wdrożenie	Zyski i straty, wnioski

Zasoby	SWOT - ocena realności przedsięwzięcia		
Zespół	Biznesplan	Zarządzanie zespołem - zadania lidera	Prezentacja
Formy działania (biznes, ekonomia społeczna, ngo w obu formułach - także z działalnością gospodarczą)	Strategia marketingu	Promocja i reklama	Ocena realizacji, korekty, plany na przyszłość
Źródła finansowania	Finansowanie działalności		
	Rejstracja / wybór formy	Księgowanie	
		Rozliczenia z kontrahentami	
		Rozliczenia z ZUS i US	
			Czynniki sukcesu

3. Program uwzględnia możliwość indywidualizacji pracy z uczniem w zakresie kształcenia przedsiębiorczych postaw i pogłębiania umiejętności związanych m. in. z pracą zespołową i prowadzeniem projektów gospodarczych.

Prezentowany program nauczania pozwala na wysoki stopień indywidualizacji pracy z uczniem. Wynika to już z samego charakteru zajęć prowadzonych w ramach przedmiotu Ekonomia w praktyce, których celem nie jest przekazywanie wiedzy uczniom (tej samej wiedzy dla wszystkich) lecz działanie, organizacja przedsięwzięcia gospodarczego, co wymaga organizacji zespołu, podziału ról, przydziału i realizacji różnorodnych zadań, współpracy zespołowej w drodze do osiągnięcia celu.

Program nauczania stwarza nauczycielowi możliwość wielowymiarowej pomocy uczniom, którzy w ramach przedsięwzięcia będą odpowiadać za różne etapy realizacji i stosować różne formy działania. Daje to nauczycielowi możliwość formułowania komunikatów i porad adresowanych do poszczególnych uczniów, podpowiadania rozwiązań, skuteczniejszego motywowania do angażowania się w przedsięwzięcie.

Zasadę indywidualizacji w programie „Młodzi przedsiębiorczy” nauczyciel może stosować na różne sposoby:

- przede wszystkim poprzez stosowanie oceniania kształtującego, które w przedstawionym programie nauczania jest ujęte jako główna procedura osiągnięcia celów;
- prowadzenie zajęć na kilku poziomach nauczania (praca zespołowa pozwala na taką organizację grup uczniów, że każdy uczeń będzie mógł uczyć się i realizować zadania na swoim poziomie i w różnym tempie); grupy mogą różnić się także liczebnością – nauczyciel planując realizację programu ocenia wstępnie, jak najbardziej efektywnie uczniowie mogą pracować w zespołach;
- różnicowanie zadań przydzielanych uczniom w związku z realizacją przedsięwzięcia (praca projektowa pozwala na wyodrębnienie zadań o różnej skali trudności i przydzielenie ich do uczniów);
- zindywidualizowaną pracę do wykonania w domu (np. w ramach lekcji odwróconej czy wyszukiwania danych potrzebnych do realizacji projektu);
- wprowadzenie indywidualnego e-portfolio (każdy uczeń sam prowadzi swoją cyfrową teczkę, zaś nauczyciel może kierować bezpośrednio do niego rekomendacje);
- wspólny blog uczniowski, co z jednej strony pozwala na aktywizację osób mniej śmiałych, a z drugiej daje nauczycielowi możliwość analizy indywidualnej działalności ucznia na blogu;
- przyznawanie różnych ról uczniom w zespole, np. raz jest liderem, raz wykonawcą poleceń – częsta zamiana ról sprzyja ocenie preferencji indywidualnych ucznia.

4. Program prezentuje procedury osiągnięcia celów edukacyjnych i opisuje oczekiwane osiągnięcia ucznia w sposób, który pozwala oczekiwać pozytywnych rezultatów edukacyjnych.

Procedura osiągnięcia celów edukacyjnych została powiązana z Ocenianiem Kształtującym (OK). Przy każdej z lekcji opisano dokładnie jej cele, tak, aby zarówno uczeń, jak i nauczyciel wiedzieli, czemu służy omawiany temat i co mają wspólnie osiągnąć. Cele lekcji posłużyły następnie do opracowania wymagań ogólnych i szczególnych do poszczególnych jednostek lekcyjnych. Szczególny nacisk położono na zrozumienie przez ucznia celu lekcji, co w trakcie realizacji programu przekłada się na odpowiedzi na pytania:

- do czego ta wiedza i umiejętności są uczniowi przydatne;
- w jaki sposób uczeń może wykorzystać tę wiedzę i umiejętności w przyszłości;

- co uczeń będzie umiał po zajęciach;
- co zapamięta z lekcji za kilka lat.

Autorzy wychodzą z założenia, że cele lekcji są zawsze pierwotne w stosunku do wybranej metody, czy techniki nauczania i to celom lekcji służy zaplanowana aktywność w czasie zajęć, a nie na odwrót. W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” autorzy do realizacji poszczególnych celów lekcji zaproponowali różnorodne metody nauczania, które niejednokrotnie stanowią łączenie dwóch technik lub są alternatywą dla nauczyciela, który w ramach swojej autonomii i znajomości zespołów uczniowskich wybiera taką aktywność za pomocą której zrealizuje postawiony cel zajęć.

Osiągnięcia uczniów zostały szczegółowo opisane w kontekście realizacji celów kształcenia wskazanych przez podstawę programową kształcenia ogólnego dla IV etapu edukacyjnego. W wyniku realizacji programu uczeń **pogłębia wiedzę** w zakresie zagadnień ekonomicznych, niezbędną do pomyślnego wykonania wszystkich założonych zadań projektowych. Praktyczny charakter przedsięwzięcia pozwala **rozwijać pożądane umiejętności** związane z przedsiębiorczością oraz **kształtować adekwatne postawy**.

Autorzy programu wskazują, jaką wiedzę zdobytą podczas realizacji przedmiotu Podstawy przedsiębiorczości uczniowie stosują i pogłębiają oraz opisują nowe osiągnięcia uczniów w zakresie nabytej wiedzy. Szczególny nacisk w programie położono na kształcenie umiejętności, które autorzy uznali za podstawowy cel programu, podporządkowując temu wszelkie działania i towarzyszące im zestawy materiałów i narzędzi (np. e-portfolio, blog, kwestionariusze autodiagnozy, filmy instruktażowe, itp.). Rezultatem programu mają być też postawy uczniów, toteż w programie szczególny nacisk położono na kształtowanie postawy przedsiębiorczej oraz gotowości do pracy zespołowej.

5. Wymagania szczegółowe z podstawy programowej są spójne ze sposobem realizacji zajęć z uczniami opisanymi w programie nauczania.

W programie poświęcono trzy lekcje w całości na przygotowanie do pracy zespołowej, a następnie uczniowie pracują w zespołach, realizując zadania w szkole i poza szkołą – w domu lub swojej społeczności lokalnej (np. zbieranie danych potrzebnych do przygotowania przedsięwzięcia). Wymagania wobec uczniów zostały określone dość szeroko, ale w stopniu

odpowiadającym potrzebom związanym z planowaniem i organizacją przedsięwzięcia uczniowskiego:

- stosowanie zasad organizacji pracy indywidualnej i zespołowej,
- znajomość sposobów rozwiązywania konfliktów w grupie,
- umiejętność wchodzenia w rolę lidera lub wykonawcy,
- umiejętność przydzielania lub przyjmowania zadań do realizacji,
- umiejętność współpracy w zespole,
- znajomość cech dobrego lidera,
- znajomość zasad etycznych obowiązujących w grupie realizującej przedsięwzięcie.

W odniesieniu do każdego z tych wymagań w programie nauczania precyzyjnie opisano, w jaki sposób uczniowie wykonują poszczególne zadania. Realizacja każdego z wymagań prowadzi bezpośrednio do nauki współpracy i współdziałania, najważniejszego elementu pracy zespołowej, umiejętności określonej jako kluczowa w trakcie kształcenia ogólnego na IV etapie edukacyjny.

6. Program nauczania jest możliwy do zrealizowania w warunkach każdej placówki, pod warunkiem, że dysponuje ona odpowiednią kadrą nauczycieli.

Opiniowany program nauczania może być realizowany w warunkach każdej placówki edukacyjnej. Autorzy programu nauczania mając na uwadze duże zróżnicowanie placówek edukacyjnych w IV etapie kształcenia założyli słusznie, że w zależności od sytuacji program może być realizowany w oddziale, grupie oddziałowej, międzyoddziałowej lub międzyszkolnej i nie ma żadnych przeszkód, aby stał się on ważnym elementem oferty dodatkowej szkoły, zwracającym uwagę młodzieży i rodziców. Program nauczania jest elastyczny w odniesieniu do siatki godzin w nauczaniu szkolnym. Jak przewidzieli to autorze, umożliwi realizację poszczególnych zagadnień zarówno w wymiarze jednej godziny tygodniowo przez jeden rok szkolny, jak również w okresie jednego semestru w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Należy zgodzić się z opinią, że wariant drugi, zalecany zresztą przez twórców podstawy programowej, byłby korzystniejszy dla realizacji przedmiotu i osiągnięcia jego celów, ze względu na możliwość szerszego wykorzystania różnorodnych metod aktywizujących, elementów pracy warsztatowej oraz oparcia aktywności na pracy grupowej.

Autorzy programu nauczania są świadomi możliwych problemów z jego realizacją. Największą przeszkodą może być niedostateczne przygotowanie nauczyciela do prowadzenia praktycznego nauczania ekonomii. Autorzy programu zwracają uwagę, że efektywne wykorzystanie potencjału przedmiotu Ekonomia w praktyce uzależnione jest w szkole od tego kto i w jaki sposób będzie realizować zajęcia. Nauczyciel prowadzący zajęcia z Ekonomii w praktyce według opiniowanego programu nauczania powinien nie tylko posiadać solidną wiedzę z zakresu praktycznej ekonomii i zarządzania, ale także doświadczenie w pracy przy wykorzystaniu interaktywnych metod oraz technik motywowania i angażowania uczniów, uczenia przez działanie oraz wykorzystania nowoczesnych technologii do uczenia się i rozwoju osobistego uczniów. Nie ujmując nic programowi nauczania, nie wszystkie szkoły będą jednak w stanie spełnić te wymagania i w sytuacji, gdy dyrekcja szkoły wykazuje dużą determinację we wprowadzeniu programu do oferty szkoły, powinna najpierw zadbać o odpowiednie przeszkolenie nauczycieli lub zatrudnić osoby mające doświadczenie w działalności gospodarczej i zarządzaniu.

Słusznie również zwracają uwagę autorzy na ścisły związek przedmiotów Ekonomia w praktyce i Podstawy przedsiębiorczości, które są ze sobą merytorycznie powiązane. Wyrazili oni opinię odmienną niż w komentarzu do podstawy programowej, iż Ekonomia w praktyce nie powinna być realizowana przed przedmiotem Podstawy przedsiębiorczości. Wydaje się, że takie stanowisko mogłoby dać się obronić przede wszystkim tym, że Podstawy przedsiębiorczości wprowadzają w tematykę realizacji działań gospodarczych, czego na etapie gimnazjum nie omawia się w sposób dostatecznie szeroki. Z drugiej strony jednak przyjęta przez autorów metoda projektu jako główna metoda działania jest w ścisłym związku z projektem edukacyjnym realizowanym w gimnazjum, co pozwala pogłębić umiejętności uczniów, a następnie uzupełniać wiedzę teoretyczną na Podstawach przedsiębiorczości. Trzecia opcja – realizacji równoległe obu przedmiotów wydaje się natomiast atrakcyjna ze względu na możliwość lepszej synergii nauczania i bardziej efektywnego wykorzystania czasu zajęć do realizacji działań praktycznych. Wydaje się zatem, że wszystkie trzy możliwości umiejscowienia Ekonomii w praktyce w szkolnym planie nauczania są dopuszczalne i daje to szkołom i nauczycielom dużą elastyczność wyboru najbardziej optymalnego rozwiązania.

7. Możliwość modyfikacji programu nauczania została pozostawiona decyzji nauczyciela.

Takie rozwiązanie pozwala mocniej zaangażować się nauczycielowi w realizację i rozwój programu nauczania. Ta aktywna rola nauczyciela jest podkreślana przez autorów programu nauczania, którzy zakładają, że – obok towarzyszących programowi scenariuszy i materiałów dydaktycznych – nauczyciel będzie mógł samodzielnie przygotowywać własny rozkład planowanych zajęć i odpowiedni zestaw scenariuszy lekcji (w razie potrzeby zmodyfikowanych) oraz dodatkowych pomocy dydaktycznych. Opracowując własną wersję programu, nauczyciel będzie mógł uwzględnić specyfikę szkoły, w której uczy, konkretnej klasy, a także potrzeby oraz możliwości uczniów. Decyzję nauczyciel będzie mógł podjąć nie tylko w oparciu o własną wiedzę, znajomość warunków i doświadczenie, ale także dzięki informacji zwrotnej płynącej od uczniów. Ta informacja jest kluczowa modyfikowania nauczania podczas realizacji przedmiotu i doskonalenia uczenia się.

8. Program otwiera nowe możliwości dla skuteczniejszego i bardziej praktycznego nauczania ekonomii w szkole ponadgimnazjalnej.

Zakres i tytuł przedmiotu - „Ekonomia w praktyce” – zachęca do bardziej praktycznego i rzeczywistego podejścia do tematyki ekonomicznej.

Z przedstawionych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej zaleceń dotyczących warunków i sposobu realizacji zajęć wynika, że w ramach przedmiotu uczniowie mogą np. prowadzić firmę uczniowską (np. sklepik), brać udział w symulacyjnych grach ekonomicznych, przeprowadzać analizę wybranego rynku lub realizować inne projekty o charakterze ekonomicznym. Autorzy podstawy programowej dopuszczają możliwość organizacji działań zarówno **rzeczywistych** (firma uczniowska), jak i **wirtualnych**, o charakterze symulacyjnym, czy **badawczo-analitycznych** (analiza rynku). O wyborze formy przedsięwzięcia zadecydują uczniowie i warunki szkolne, w jakich działają, natomiast nauczyciel wspierający ten wybór powinien mieć świadomość, że największą wartość edukacyjną będzie miało przedsięwzięcie, w którym rzeczywiście ma miejsce działanie, zastosowanie wiedzy, sprawdzenie (uczenie się przez doświadczenie - faza czwarta cyklu Kolba).

Oceniany tu projekt daje szerokie możliwości wyboru takiego przedsięwzięcia, w którym rzeczywiście podjęte zostaną konkretne, planowane i długofalowe działania mające wymierny

i rzeczywisty rezultat na koniec realizacji projektu. Mając na uwadze cele programu - nabycie przez ucznia umiejętności przeprowadzania przedsięwzięcia: od pomysłu, przez planowanie, realizację, aż do prezentacji i analizy rezultatów - można **zarekomendować do realizacji szczególnie działania praktyczne**, których rezultatem może być np. wspomniana w komentarzu do podstawy programowej firma uczniowska lub – jeszcze bardziej spójne z przedstawionym opisem treści nauczania – zbudowany od podstaw przez uczniów tematyczny serwis internetowy. To ostatnie przedsięwzięcie ma przewagę nad innymi praktycznymi formami działania, gdyż nie tylko pozwala na realizację projektu zespołowego, ale przede wszystkim kończy się rezultatem, który jest widoczny dla wszystkich w internecie, a który może być w przyszłości dalej rozwijany przez jego autorów, jeśli będą zadowoleni z jego realizacji i zmotywowani do jego prowadzenia. Warto podkreślić, że proponowane podejście do przedsięwzięcia może mieć zarówno charakter gospodarczy (np. w przyszłości planowane jest zarabianie na reklamach w internecie), jak i społeczny, non-profit (np. serwis edukacyjny, lokalny serwis społecznościowy, itp.). Obie formy wymagają przeprowadzenia pełnego cyklu realizacji przedsięwzięcia: od pomysłu, przez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż do analizy efektów, są więc zgodne z podstawą programową.

9. Można wskazać co najmniej kilka mocnych stron tego programu nauczania.

Mocną stroną opiniowanego programu nauczania jest **szerokie rozumienie przedsiębiorczości**. Elementem wyróżniającym jest tu skierowana do uczniów propozycja wyboru przedsięwzięcia bądź to o charakterze czysto gospodarczym (uczniowie zakładają przedsiębiorstwo i planują jego działalność), bądź społecznym (uczniowie zakładają organizację pozarządową i planują jej działalność), bądź badawczo-analitycznym. W praktyce szkolnej zbyt wąsko definiuje się bowiem przedsiębiorczość, łącząc ją wyłącznie z działalnością gospodarczą. Tymczasem oczekiwanym rezultatem edukacyjnym powinno być raczej kształcenie młodych osób, które są przedsiębiorcze i w zależności od warunków na rynku mogą realizować różne scenariusze działania. Przy takim podejściu pełnoletni absolwent szkoły ponadgimnazjalnej może zarówno wybrać opcję własnej firmy, jak również poszukiwać realizacji swoich celów życiowych i zawodowych w obszarze społeczno-gospodarczym (np. podmioty ekonomii społecznej) lub społecznym (organizacje pozarządowe typu non-profit), a wreszcie prowadzić na własny rachunek lub na zlecenie innych podmiotów działalność badawczo-analityczną (to ostatnie rozwiązanie jest istotne, gdy

myślimy o pobudzaniu innowacyjności gospodarki i umacnianiu związków pomiędzy nauką i firmami).

Drugim elementem zwracającym uwagę i mocną stroną programu nauczania jest jego **zawieszenie w społeczności lokalnej**. Autorzy programu wyraźnie wskazują, że optymalny sposób realizacji uczniowskiego przedsięwzięcia jest taki, gdy wychodzi on wprost ze zidentyfikowanych i zdiagnozowanych potrzeb społeczności lokalnej, w której na co dzień funkcjonują uczniowie. Pozwala to na lepsze rozpoznanie problemów i znalezienie ich rozwiązań. Nadaje też działaniom wymiar praktyczny, gdyż na każdym etapie realizacji przedsięwzięcia istnieje silny związek pomiędzy planowanymi i wdrażanymi działaniami oraz środowiskiem, w którym przedsięwzięcie zostało osadzone. Odpowiednio zaplanowane i zrealizowane (jeśli przedsięwzięcie będzie miało rzeczywiście wymiar praktyczny) działania mogą zatem przyczynić się do poprawy warunków funkcjonowania społeczności lokalnej. I to jest chyba najbardziej pożądanym rezultatem, jaki można sobie wyobrazić przy realizacji przedsięwzięć uczniowskich.

Kolejnym mocnym elementem programu nauczania jest **wykorzystanie w pracy z uczniem technologii edukacyjnych, w tym szczególnie e-portfolio**. Jest to element wyróżniający ten program nauczania na tle innych. E-portfolio jest narzędziem edukacyjnym służącym do dokumentowania własnych postępów w procesie uczenia się lub rozwoju zawodowego. Pozwala uczniowi (ale także nauczycielowi czy instytucji) tworzyć i zarządzać cyfrowym zbiorem obiektów, które prezentują jego kompetencje i umiejętności w wybranym kontekście oraz wspiera refleksję zarówno nad uczeniem się, jak i własnym rozwojem. W tym względzie analiza uczniowskich e-portfolio pozwoli na lepszą ocenę rezultatów kształcenia. Dla samych zaś uczniów będzie to okazją do zaznajomienia się z narzędziem, które zaczyna być postrzegane przez pracodawców jako wartościowy zbiór informacji o kandydacie do pracy. Warto też przy okazji zauważyć, że na szerszą skalę w edukacji szkolnej e-portfolio nie zostało dotąd wykorzystane, stąd też realizacja programu może przynieść wiele ciekawych doświadczeń, które mogłyby zostać wykorzystane także przy realizacji innych przedmiotów.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego